

مُلْحَةُ الْأَعْرَابِ

تأليف:

ابومحمد قاسم بن علي مريزي بصرى

وفات:

سال ۵۱۶ هجرى قمرى

ترجمه و شرح:

سيد مسلم تفت دار

مدرسه اميريه

جزيره قشتم – گياهدان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بَابُ: حُرُوفُ الْجُرِّ

٨١. وَالْجُرِّ فِي الْإِسْمِ الصَّحِيحِ الْمُنْصَرَفِ بِأَخْرَفٍ هُنَّ إِذَا مَا قِيلَ صِفٌ
 ٨٢. مِنْ وَإِلَى وَفِي وَحَتَّى وَعَلَى وَعَنْ وَمُنْدُ ثُمَّ حَاشَا وَخَلَا
 ٨٣. وَالْبَاءُ وَالْكَافُ إِذَا مَا زِيدَا وَاللَّامُ فَاحْفَظْهَا تَكُنْ رَشِيدَا
 ٨٤. وَرُبَّ أَيْضًا ثُمَّ "مُدُّ" فِيمَا حَضَرَ مِنَ الزَّمَانِ دُونَ مَا مِنْهُ عَبْرُ
 ٨٥. تَقُولُ: مَا رَأَيْتُهُ مُذْ يَوْمَنَا وَرُبَّ عَبْدٍ كَيْسٍ مَرَّبْنَا
 ٨٦. وَرُبَّ تَأْتِي أَبَدًا مُصَدَّرَةً وَلَا يَلِيهَا الْإِسْمُ إِلَّا نَكْرَةً
 ٨٧. وَتَارَةً تُضْمَرُ بَعْدَ الْوَاوِ كَقَوْلِهِمْ: "وَرَاكِبٍ بَجَاوِي"

بَابُ: الْقَسَمُ

٨٨. ثُمَّ تَجُرُّ الْإِسْمَ بَاءَ الْقَسَمِ وَوَاوُهُ وَالْتَاءُ أَيْضًا فَاعْلَمْ
 ٨٩. لَكِنْ تُحْصُ التَّاءُ بِاسْمِ اللَّهِ إِذَا تَعَجَّبْتَ بِلَا اشْتِبَاهِ

بَابُ: حُرُوفُ الْجُرِّ

۸۱. وَالْجُرِّ فِي الْإِسْمِ الصَّحِيحِ الْمُنْصَرَفِ بِأَحْرَفٍ هُنَّ إِذَا مَا قِيلَ صِغَاف

۸۲. مِنْ وَإِلَى وَفِي وَحَتَّى وَعَلَى وَعَنْ وَمُنْذُ ثُمَّ حَاشَا وَخَلَا

۸۱. و جرّ در اسم صحیح منصرف با حروفی است که هرگاه به تو گفته شد آن‌ها را وصف کن.

۸۲. مِنْ، إِلَى، فِي، حَتَّى، عَلَى، عَنْ و مُنْذُ، سِپس حَاشَا و خَلَا.

شرح:

○ معانی "مِنْ":

(۱) تبعیض: علامتش این است که لفظ "بعض" جایگزین آن می‌شود. ﴿وَمِنَ النَّاسِ

مَنْ يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ﴾. سوره بقره، آیه ۸

(۲) بیان جنس: علامتش این است که خبر دادن از ما قبلش صحیح باشد. ﴿فَاجْتَنِبُوا

الرَّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ﴾. سوره حج، آیه ۳۰. می‌توان خبر داد: الرَّجْسُ هِيَ الْأَوْثَانُ.

﴿يُحَلِّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ﴾. سوره فاطر، آیه ۳۳. می‌توان خبر داد: الْأَسَاوِرُ

هِيَ الذَّهَبُ.

اگر اسم قبل از "مِنْ بَيَانِيَّة" معرفه باشد؛ اعراب "مِنْ بَيَانِيَّة" و مجرور آن، حال می‌شود.

مانند مثال اول: "الرَّجْسُ" معرفه است لذا "مِنَ الْأَوْثَانِ" حال می‌شود.

اما اگر اسم قبل از "مِنْ بَيَانِيَّة" نکره باشد؛ اعراب "مِنْ بَيَانِيَّة" و مجرور آن، نعت می‌شود.

مانند مثال دوم: "أَسَاوِرَ" نکره است لذا "مِنْ ذَهَبٍ" نعت می‌شود.

"مِنْ بَيَانِيَّة" بعد از "مَا" و "مَهُمَا" زیاد واقع می‌شود. مانند: ﴿مَا يَفْتَحُ اللَّهُ لِلنَّاسِ مِنْ

رَحْمَةٍ فَلَا مُمْسِكَ لَهَا﴾. سوره فاطر، آیه ۲. ﴿مَا نَنْسَخُ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنسِهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا

أَوْ مِثْلَهَا﴾. سوره بقره، آیه ۱۰۶. ﴿وَقَالُوا مَهْمَا تَأْتِنَا بِهِ مِنْ آيَةٍ لِنَسْحَرَنَّ بِهَا فَمَا نَحْنُ لَكَ

بِمُؤْمِنِينَ﴾. سوره اعراف، آیه ۱۳۲

(۳) ابتدای غایه در مکان: ﴿سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى

الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى﴾. سوره اسراء، آیه ۱

(۴) ابتدای غایه در زمان: ﴿لَمَسْجِدٍ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَىٰ مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ

فِيهِ﴾. سوره توبه، آیه ۱۰۸

(۵) زائده: شرط آن: قبل از آن نفی یا شبه نفی (یعنی نفی، نهی یا استفهام) آمده باشد و

مجرور آن نکره باشد. مانند: ﴿أَنْ تَقُولُوا مَا جَاءَنَا مِنْ بَشِيرٍ وَلَا نَذِيرٍ﴾. سوره مائده، آیه

۱۹. ﴿وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْنٍ هَلْ تُحِسُّ مِنْهُمْ مِنْ أَحَدٍ﴾. سوره مریم، آیه ۹۸.

﴿هَلْ مِنْ خَالِقٍ غَيْرِ اللَّهِ﴾ سوره فاطر، آیه ۳.

(۶) بدل: ﴿أَرْضَيْتُمْ بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا مِنَ الْآخِرَةِ﴾. سوره توبه، آیه ۳۸. ﴿وَلَوْ نَشَاءُ

لَجَعَلْنَا مِنْكُمْ مَلَائِكَةً فِي الْأَرْضِ يَخْلُقُونَ﴾. سوره زخرف، آیه ۶۰. ﴿لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ

أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا﴾. سوره آل عمران، آیه ۱۰

(۷) ظرفیه، به معنای "فی": ﴿مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ﴾. سوره أحقاف، آیه ۴. ﴿إِذَا

تُودِي لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ﴾. سوره جمعه، آیه ۹

(۸) سببیه و تعلیل: ﴿مِمَّا خَطِيئَاتِهِمْ أُغْرِقُوا فَأَدْخَلُوا نَارًا﴾. سوره نوح، آیه ۲۵

(۹) به معنای "عن": ﴿فَوَيْلٌ لِلْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ﴾. سوره زمر، آیه ۲۲

● **معانی "إِلَى":**

(۱) انتهاء:

انتهای غایه‌ی زمانی: ﴿ثُمَّ أَتَمُّوا الصِّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ﴾. سوره بقره، آیه ۱۸۷

انتهای غایه‌ی مکانی: ﴿مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى﴾. سوره اسراء، آیه ۱

بعد از "إِلَى" جایز است که قسمتی از آن یا تمامی آن داخل قبل از خود شود و جایز است

که داخل نشود. پس اگر گفتی: سِرْتُ مِنْ بَيْرُوتَ إِلَى دِمَشْقَ. جایز است که داخل آن شده باشی یا نه. اما از آن عبور نکردی.

شاهد برای دخول قبل از "إِلَى" در بعد از آن: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ

فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ﴾. سوره مائده، آیه ۶. در این آیه، "الْمَرَافِقِ"

در مفهوم غسل داخل می‌شوند.

شاهد برای عدم دخول قبل از "إِلَى" در بعد از آن: ﴿ثُمَّ أَتَمُّوا الصِّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ﴾. سوره

بقره، آیه ۱۸۷. در این آیه، جزئی از "اللَّيْلِ" در مفهوم روزه داخل نمی‌شود.

بنابراین اگر قرینه‌ای دال بر دخول بعد از "إِلَى" در قبل از آن وجود داشت در این صورت بعد از "إِلَى" در قبل از آن داخل می‌شود و اگر قرینه‌ای دال بر دخول بعد از "إِلَى" در قبل از آن وجود نداشته باشد؛ می‌نگریم:

اگر از جنس ما قبل بود پس بطور یکسان جایز است که داخل شود یا نشود. مانند: **سِرْتُ فِي النَّهَارِ إِلَى الْعَصْرِ**. و اگر از جنس ما قبل نبود در اغلب و بیش تر که داخل نمی‌شود. مانند: **سِرْتُ فِي النَّهَارِ إِلَى اللَّيْلِ**.

(۲) مصاحبه: یعنی به معنای "مَعَ": ﴿قَالَ مَنْ أَنْصَارِي إِلَى اللَّهِ﴾. سوره آل عمران، آیه ۵۲. ﴿وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَهُمْ إِلَى أَمْوَالِكُمْ﴾. سوره نساء، آیه ۲

(۳) به معنای "عِنْدًا": مُبَيَّنَةٌ نیز نامگذاری شده است. زیرا بیان می‌کند که مصحوبش، فاعل برای قبل از آن است. و این "إِلَى" بعد از جملاتی واقع می‌شود که حُبّ و بغض معنا دهند و از فعل تعجب یا اسم تفضیل گرفته شوند. مانند: ﴿قَالَ رَبِّ السَّجْنُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا يَدْعُونِي إِلَيْهِ﴾. سوره یوسف، آیه ۳۳

● معانی "فِي":

(۱) ظرفیه: ظرفیه حقیقی باشد. مانند این آیه که ظرفیه‌ی زمانی و مکانی در خودش جمع کرده است: ﴿عُلِبَتِ الرُّومُ فِي أَدْنَى الْأَرْضِ وَهُمْ مِنْ بَعْدِ عَلَيْهِمْ سَيَّغْلِبُونَ فِي بَضْعِ سِنِينَ﴾ سوره روم، آیه ۲ و ۳ و ۴

یا ظرفیه مجازی باشد. مانند: ﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ﴾. سوره احزاب، آیه ۲۱

(۲) سببیه و تعلیل: ﴿وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ لَمَسَّكُمْ فِي مَا أَفَضْتُمْ فِيهِ عَذَابٌ عَظِيمٌ﴾. سوره نور، آیه ۱۴. **أَي: بِسَبَبِ مَا أَفَضْتُمْ فِيهِ. «عُدَّتْ امْرَأَةٌ فِي هِرَّةٍ حَبَسَتْهَا».** بخاری ۲۳۶۵

(۳) به معنای مَعَ: ﴿قَالَ ادْخُلُوا فِي أُمَّمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ﴾. سوره أعراف، آیه ۳۸

(۴) استعلاء: به معنای "عَلَى": ﴿وَلَا صَلَبْتَكُمْ فِي جُدُوعِ النَّخْلِ﴾. سوره طه، آیه ۷۱

(٥) مقایسه: مقایسه‌ای که بین مفضول سابق و فاضل لاحق بوجود می‌آید: ﴿فَمَا مَتَاعُ

الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا قَلِيلٌ﴾. سوره توبه، آیه ۳۸

(٦) معنای باء که برای الصاق است:

وَيَرْكَبُ يَوْمَ الرَّوْعِ مَنَّا فَوَارِسٌ ... بَصِيرُونَ فِي طَعْنِ الْأَبَاهِرِ وَالْكَلِي

(٧) به معنای اِلَى: ﴿فَرَدُّوا أَيْدِيَهُمْ فِي أَفْوَاهِهِمْ﴾. سوره ابراهیم، آیه ۹